

Píše Jan Wiendl

(E*forum, 13. 04. 2016)

Leopoldovský objev Zahradníčkovy poezie

V souvislosti s prací na výzkumném záměru **Básnické dílo Jana Zahradníčka**, který v Institutu pro studium literatury s Josefem Vojvodíkem společně řešíme, vzniká nejen knižní monografie, jež by zhodnotila proměny a širší literárněhistorické a kulturní souvislosti výjimečného básnického díla, ale také materiálová antologie. V ní bychom rádi představili známější i méně známé dobové dokumenty související se Zahradníčkovým básnickým, překladatelským a esejistickým dílem, stejně jako s jeho dobovou kritickou recepcí a reflexí dochovanou v korespondenci. Spíše shodou šťastných okolností, díky valdickému historikovi vězeňství Romanu Johnovi, se k nám dostala zpráva o tom, že se v archivu Sboru vězeňské a justiční stráže v Leopoldově na Slovensku pravděpodobně nachází sešit Zahradníčkovy vězeňské poezie.

Historie Zahradníčkových veršů, které představují i z hlediska české vězeňské poezie 20. století unikát, je více než dobrodružná. Dobře známá je například záchrana veršů, jež vznikaly po básníkově zatčení v červnu 1951 a odsouzení v politickém monstrprocesu v červenci 1952 a které si Zahradníček mohl poprvé – spíše konspirativně a s velkým rizikem – zapsat na útržky papírů a vězeňských formulářů v době svého pankráckého věznění. Tyto texty z věznice vynesl dozorce Václav Sisel a básně zakopal na zahradě. V době „pražského jara“ je předal Zahradníčkovu spoluvězni z pankrácké věznice, prozaiku Františku Křelinovi. Básně, které tvoří základ sbírky *Dům Strach* (z let 1951–1956), předal Křelina Památníku národního písemnictví. V roce 1999 byly ve svazcích StB v Pardubicích nalezeny rukopisy dalších Zahradníčkových básní, které zapsal tajně ve věznici na Mírově a které jsou téměř totožné s verši *Domu Strach*. Právě tento nález vedl editory Zahradníčkova básnického díla v České knižnici v roce 2000 Mojmíra Trávníčka a Jitku Bednářovou ke konstatování, že sbírky z vězeňského období jsou celky otevřené, neboť mohou být nalezeny další texty, které celkový obraz vězeňské poezie Jana Zahradníčka rozšíří (což předpokládal už předtím Bedřich Fučík).

Nález v Leopoldově, kam jsem se 17. 3. 2016 vypravil, do jisté míry tuto skutečnost stvrzuje, zároveň ale ukazuje, že objevení dalšího souboru textů, které by zásadním způsobem rozšířily rámec dosud známých Zahradníčkových vězeňských básní, již zřejmě očekávat nelze. O existenci „leopoldovského sešitu“ se Jan Zahradníček zmínil své manželce bezprostředně po svém propuštění v květnu 1960; o jeho vydání Marie Zahradníčková po básníkově smrti dvakrát (v říjnu a listopadu 1960) žádala správu leopoldovské věznice, odpovědí jí však bylo omluvné konstatování, že sešit byl

s největší pravděpodobností po básníkově propuštění skartován. Jak se však vyjádřila vedoucí archivu Sboru vězeňské a justiční správy v Leopoldově Andrea Kristová, sešit byl nejspíše díky aktivitě dozorce, jehož jméno bohužel neznáme, z materiálu připraveného ke skartaci vyňat a uložen do archivních fondů, kde zůstal po léta ukryt.

Jedná se o sešit s černými zpevněnými deskami (výrobce – poněkud krutá ironie osudu – Brněnské papírny, Brno) nadepsaný: *Jan Zahradníček z. č. 1870 – Verše –*. Sešit se žlutošedou předsádkou a s linkovanými listy má rozměr 28,5 x 20,5 cm, verše jsou psány černou tuší, vpisky a korektury textu jsou dány tužkou. Na předsádce je vepsána informace o povolení držení sešitu velitelstvím leopoldovské věznice, jsou tu uvedena data 4. VI. 1958 a 29. 10. 1958 s podpisy náčelníka věznice a pověřeného pracovníka vězeňské stráže. Sešit má 40 paginovaných linkovaných listů, z toho 32 popsaných (podrobněji [zde](#)).

Básně v něm obsažené tvoří základ sbírky, kterou posléze sestavil Bedřich Fučík na základě textů, rekonstruovaných Zahradníčkem po návratu z vězení (jejichž rukopisy jsou uloženy v Literárním archivu PNP na Strahově), a nazval ji *Čtyři léta*. Název byl inspirován posledními čtyřmi roky Zahradníčkova vězení, započatými tragickou smrtí básníkových dcer, na jejichž pohřeb byl Zahradníček zcela výjimečně propuštěn s předběžným příslibem, že se už do vězení nebude muset vracet. Po čtrnácti dnech (24. 9. 1956) však obdržel telegram, který vyzýval k bezprostřednímu návratu do věznice Mírov, kde (a posléze v Leopoldově) strávil další čtyři roky žaláře končící prezidentskou amnestií v květnu 1960. Můžeme říci, že skladba básní v sešitě jako by do značné míry byla již rozvrhem potenciální sbírky (podobně tomu bylo v konvolutu textů z první poloviny 50. let, které z pankrácké věznice vynesl a ukryl dozorce Sisel). Samotné texty pak představují chronologicky nejstarší autorské varianty básní zapsaných znovu v době od května do října 1960 a nabízejí zajímavý vhled do autorských postupů Jana Zahradníčka. Část textů zaznamenaných v sešitu je takřka identická s básněmi publikovanými ve *Čtyřech letech*. Je podivuhodné, jakou paměť Zahradníček disponoval neboť ze srovnání veršů, které rekonstruoval v období po květnu 1960, s leopoldovskými texty vyplývá, že básník důsledně opakoval úpravy, které v době leopoldovského záznamu zachytil tužkou a vepsal do tušového rukopisu; jde přitom mnohdy o drobné retuše na úrovni změny slova, interpunkčního znaménka apod. Stejně tak na tuto skutečnost můžeme pohlížet jako na specifické autorské gesto, jež se manifestuje v různých časech a vnějších podmínkách podivuhodně stejně.

Leopoldovský sešit veršů Jana Zahradníčka sice nepřináší dosud zcela neznámý celek básní, jde však o významný textový pramen umožňující zpřesňování našich stávajících poznatků o vězeňské básnické tvorbě Jana Zahradníčka. Stejně tak se jedná o jedinečnou manifestaci tvůrčího aktu a lidského postoje Jana Zahradníčka v době jeho nejtěžší životní zkoušky. S potěšením jsme proto o tomto nález informovali rodinu Jana Zahradníčka, konkrétně básníkovu syna Jana Jakuba Zahradníčka, který o odkaz básnického díla svého otce pečuje s velkým zájmem a zaujetím. Veřejnosti bude tento sešit poprvé představen v Plzni v rámci konference *Spisovatelé za mřížemi* 14. dubna 2016 (Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Smetanovy sady 2). Ve

spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou a po dohodě s rodinou Jana Zahradníčka připravujeme knižní komentované vydání tohoto sešitu, které by jeho osobité kouzlo přiblížilo i širší čtenářské veřejnosti.

*Text vznikl v souvislosti s řešením projektu *Básnické dílo Jana Zahradníčka* (GA ČR 15-04068S).*

www.ipsl.cz